O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 4

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 4
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

4-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 4
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

"AVESTO" TA'LIMOTIDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA TAMOYILLARINING TARIXIY-PEDAGOGIK EVOLYUTSIYASI VA ZAMONAVIY TA'LIM BILAN UZVIYLIGI

Aliyev Islambek Tursinbayevich
Ibragimova Farangiza Oybekjon qizi

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti, dotsent.
Shahrisabz davlat pedagogika instituti, magistrant.
e-mail: islambek730223@gmail.com

Annotatsiya.

"Avesto"ning tarbiyaviy merosiga oid mahalliy tadqiqotlarda axloqiy tamoyillar ko'pincha o'zgarmas fazilatlar ro'yxati sifatida tavsiflanadi, ularning zamonaviy ta'lim bilan aloqasi esa yetarli dalillarsiz ta'kidlanadi. Maqolada "Avesto"dagi ma'naviy-axloqiy tamoyillarning tarixiy-pedagogik evolyutsiyasi va zamonaviy ta'lim bilan uzviyligi tarixiy-pedagogik, manbashunoslik, qiyosiy-tarixiy tahlil va konseptual modellashtirish metodlari asosida o'rganiladi. Matnning tarixiy qatlamlarini hisobga olgan to'rt bosqichli tahliliy sxema taklif etilib, ezgu fikr, ezgu so'z va ezgu amal, asha, mehnat va tabiatga munosabat tamoyillarining o'z davridagi mazmuni zamonaviy pedagogik talqinlardan ajratib ko'rsatiladi. Natijada manba mazmuni, pedagogik talqin va amaliy qo'llashni farqlovchi besh yo'nalishli mualliflik modeli ishlab chiqilib, har bir qiyoslashning chegaralari asoslab beriladi. Tadqiqot natijalaridan pedagogika tarixi, tarbiya nazariyasi va "Tarbiya" fani mashg'ulotlarida foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: "Avesto", zardushtiylik, ma'naviy-axloqiy tarbiya, tarixiy-pedagogik evolyutsiya, ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal, asha, pedagogik meros, zamonaviy ta'lim.

ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ПРИНЦИПОВ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ В УЧЕНИИ «АВЕСТЫ» И ИХ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ С СОВРЕМЕННЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ

Алиев Исламбек Турсинбаевич
Ибрагимова Фарангиза Ойбекжон кизи

Ташкентский международный университет финансового управления и технологий, доцент.
Шахрисабзский государственный педагогический институт, магистрант.

Аннотация.

В отечественных исследованиях, посвящённых воспитательному наследию «Авесты», нравственные принципы зачастую характеризуются как неизменный перечень добродетелей, а их связь с современным образованием утверждается без достаточного доказательного обоснования. В статье исследуются историко-педагогическая эволюция духовно-нравственных принципов «Авесты» и их преемственность с современным образованием на основе историко-педагогического, источниковедческого, сравнительно-исторического анализа и концептуального моделирования. Предлагается четырёхэтапная аналитическая схема, учитывающая исторические пласты текста и позволяющая разграничить первоначальное содержание принципов благой мысли, благого слова и благого дела, аши, отношения к труду и природе и их современные педагогические интерпретации. В результате разработана авторская модель, включающая пять направлений и разграничивающая содержание исторического источника, педагогическую интерпретацию и практическое применение, а также обоснованы границы каждого сопоставления. Результаты исследования могут быть использованы на занятиях по истории педагогики, теории воспитания и учебному предмету «Воспитание».

Ключевые слова: «Авеста», зороастризм, духовно-нравственное воспитание, историко-педагогическая эволюция, благая мысль, благое слово, благое дело, аша, педагогическое наследие, современное образование.

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL EVOLUTION OF THE PRINCIPLES OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN THE AVESTA AND THEIR CONTINUITY WITH MODERN EDUCATION

Aliyev Islambek Tursinbayevich
Ibragimova Farangiza Oybekjon qizi

Tashkent International University of Financial Management and Technologies, Associate Professor.
Shahrisabz State Pedagogical Institute, Master's Student.

Abstract.

In domestic studies devoted to the educational heritage of the Avesta, moral principles are often described as a fixed set of virtues, while their connection with modern education is asserted without sufficient evidence. This article examines the historical and pedagogical evolution of the spiritual and moral principles of the Avesta and their continuity with modern education through historical-pedagogical, source-critical, comparative-historical analysis, and conceptual modeling methods. A four-stage analytical framework is proposed that takes into account the historical layers of the text and distinguishes the original meanings of the principles of good thoughts, good words, and good deeds, asha, and attitudes toward labor and nature from their modern pedagogical interpretations. As a result, an original five-dimensional model is developed to differentiate the content of historical sources, pedagogical interpretation, and practical application, while also establishing the limitations of each comparison. The findings can be applied in courses on the history of pedagogy, educational theory, and the subject of "Tarbiya" (Moral Education).

Keywords: Avesta, Zoroastrianism, spiritual and moral education, historical and pedagogical evolution, good thoughts, good words, good deeds, asha, pedagogical heritage, modern education.

Kirish. O‘zbekiston ta’lim tizimida milliy tarbiyaviy merosga murojaat qilish kuchaygan bo‘lib, umumiy o‘rta ta’limda "Tarbiya" fanining joriy etilishi bu jarayonning me’yoriy ifodasidir [1]. Shu munosabat bilan "Avesto" pedagogika tarixi darsliklari va ilmiy maqolalarda tarbiyaviy g‘oyalarning eng qadimgi yozma manbalaridan biri sifatida tilga olinadi. Biroq qadimgi diniy matnni zamonaviy pedagogik vazifalar bilan bog‘lash metodologik ehtiyotkorlikni talab qiladi: aks holda tarixiy merosning asl mazmuni bugungi tushunchalar bilan almashib ketadi.

So‘nggi yillardagi mahalliy tadqiqotlar tahlili bu xavf real ekanini ko‘rsatadi. Z. Xayitov "Avesto"ni Markaziy Osiyo xalqlarining ijtimoiy va ma’naviy hayotini aks ettiruvchi manba hamda ma’naviy-axloqiy tarbiya vositasi sifatida yoritadi [9]. X. Akramov sog‘lom avlod tarbiyasiga oid qarashlarni, jumladan, jismoniy mehnat va oila hayotiga doir me’yorlarni tahlil qilib, ularni bugun ham dolzarb deb hisoblaydi [4]. F. Umarova axloqiy g‘oyalarni ezgu fikr, ezgu so‘z va ezgu amal uchligi atrofida tizimlashtiradi [8], E. Allambergenov esa "Avesto" g‘oyalarining qoraqalpoq xalq dostonlaridagi davomiyligini ko‘rsatadi [5]. Bu ishlarning umumiy jihati — tamoyillarning yaxlit va o‘zgarmas holda tavsiflanishi hamda zamonaviylik bilan aloqaning asoslash o‘rniga ta’kidlanishidir. Xorijiy matnshunoslik tadqiqotlari esa, aksincha, "Avesto" turli davrlarga mansub qatlamlardan iborat ekanini va uning asosiy tushunchalari ko‘p ma’noli ekanini ko‘rsatadi [10; 11; 14], ammo pedagogik xulosalar chiqarmaydi.

Mazkur maqola mualliflarning "Avesto" merosiga oid avvalgi tadqiqotlarining davomidir. F. O. Ibragimova "Avesto"da ilgari surilgan ta’lim-tarbiya g‘oyalarini — ilmga intilish, axloqiy poklik, jismoniy kamolot, mehnatsevarlik, vatanparvarlik va insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish masalalarini — yoritib, ularning bugungi tarbiya jarayonidagi ahamiyatini ko‘rsatgan [7]. Keyingi ishda "Avesto"dagi ma’naviy-axloqiy qarashlarning beshta pedagogik xususiyati — ezgu fikr, ezgu so‘z va ezgu amal triadasi, erkin tanlov va shaxsiy mas’uliyat, jismoniy va ma’naviy poklik birligi, mehnat va ekologik tarbiyaning axloqiy mazmuni, oila va jamoaning tarbiyaviy muhiti — ajratilib, tarbiyaning maqsadi, mazmuni, tamoyillari, metod va vositalari bo‘yicha tizimlashtirilgan [3]. Ushbu maqolada avvalgi ishlarda aniqlangan tamoyillar endi tarixiy-pedagogik evolyutsiya nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqiladi: ularning matnning qaysi qatlamiga mansubligi, keyingi talqinlarda qanday o‘zgargani va zamonaviy ta’lim bilan qiyoslashning chegaralari aniqlanadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega; unda so‘rovnoma, kuzatuv yoki tajriba-sinov ishlari o‘tkazilmagan. Birlamchi manba sifatida "Avesto"ning o‘zbek tilidagi nashri [2] va Gatalarning ilmiy tarjimasi [11], ikkilamchi manba sifatida zardushtiylik tarixi va matnshunosligiga oid xorijiy tadqiqotlar [10; 12; 13; 14; 15], mahalliy pedagogik va ilmiy-ommabop ishlar [4; 5; 6; 8; 9] hamda zamonaviy axloqiy tarbiya nazariyalari [16; 17; 18; 19] olindi.

Manbashunoslik va matniy tahlil tamoyillarning matnning qaysi qatlamida va qanday kontekstda uchrashini aniqlash uchun, qiyosiy-tarixiy tahlil esa ularning keyingi talqinlardagi o‘zgarishini kuzatish uchun qo‘llandi. Pedagogik

interpretatsiya tarixiy g‘oyani zamonaviy tushuncha bilan qiyoslashda, tizimli tahlil va konseptual modellashtirish esa mualliflik modelini yaratishda xizmat qildi. Tadqiqotning cheklovi shundaki, muallif qadimgi avesto tilidagi asl matn bilan bevosita ishlamagan va tarjimalar hamda ilmiy sharhlarga tayangan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1. “Avesto” pedagogik tadqiqot manbasi sifatida

“Avesto” yagona muallif tomonidan bir davrda yaratilgan kitob emas. Tadqiqotchilar uning tarkibida qadimgi avesto tilidagi Gatalar va ularga yaqin matnlarni hamda ancha keyingi, yosh avesto tilidagi qismlarni — yashtlar, Vendidod va boshqa marosimiy matnlarni ajratadilar [10; 11]. Matnlar uzoq vaqt og‘zaki tarzda uzatilgan, yozma shakli esa ancha keyin shakllangan [10]. Bu farq pedagogik talqin uchun muhim: Gatalardagi axloqiy tanlov g‘oyasi bilan Vendidoddagi batafsil poklik qoidalari turli davrlar va turli vazifalarga mansub.

Talqin masalasida ham yagona fikr yo‘q. M. Boys Gatalarni tarixiy shaxs — Zardusht ta’limotining ifodasi sifatida o‘qib, zardushtiylikni qadimdan hozirgacha davom etgan jamoa an’anasi sifatida tasvirlaydi [10]. P. O. Shervyo esa Gatalarni tarixiy islohotchining hujjati emas, balki olam tartibini tiklashga qaratilgan marosim matni sifatida o‘qishni taklif qiladi [14]. Bu bahs pedagog uchun amaliy xulosaga ega: Gatalarni tayyor “axloqiy dastur” sifatida o‘qish ilmiy jihatdan bahsli, ularni axloqiy g‘oyalarning manbasi sifatida, kontekstini ko‘rsatgan holda o‘rganish esa asosli.

2. Tarixiy-pedagogik evolyutsiyaning tahliliy sxemasi

Maqola doirasida to‘rt bosqichli tahliliy sxema qo‘llandi. U universal tarixiy davrlashtirish emas, balki tamoyillarning o‘zgarishini kuzatish uchun ishchi vositadir.

Birinchi bosqich — axloqiy tanlov g‘oyasining shakllanishi. Gatalarda, xususan, 30-yasnada inson ikki asosiy ibtido — ezgulik va yovuzlik o‘rtasida fikr, so‘z va amalda tanlov qiluvchi mavjudot sifatida tasvirlanadi [11]. Markaziy tushuncha asha — haqiqat, to‘g‘rilik va olam tartibiga qarshi druj, ya’ni yolg‘on va tartibsizlik qo‘yiladi [11; 14]. Bu yerda tarbiyaviy jihatdan muhim g‘oya — axloqning tashqi buyruq emas, balki shaxsiy tanlov va unga mas’uliyat sifatida talqin qilinishidir. R. Zener ezgulik va yovuzlik muammosini aynan erkin tanlov nuqtayi nazaridan tahlil qilgan [12], A. Xintse esa bu dualizm zardushtiylikka xos monoteizm doirasida tushunilishi lozimligini ko‘rsatgan [13].

Ikkinchi bosqich — axloqiy me’yorlarning ijtimoiy-marosimiy shaklga kirishi. Yosh avesto matnlarida axloqiy tanlov g‘oyasi kundalik hayot me’yorlariga aylanadi: “ezgu fikr, ezgu so‘z, ezgu amal” barqaror formula sifatida qo‘llanadi, yerni ishlash va chorvani parvarishlash ezgu ish sifatida ulug‘lanadi, suv, yer va olovni ifloslantirmaslik qoidalari batafsil belgilanadi [2; 10]. Mahalliy tadqiqotchilar aynan shu qatlamga tayanib, mehnat, oila va sog‘lom turmush g‘oyalarini tarbiyaviy meros sifatida ko‘rsatadilar [4; 8]. Biroq bu me’yorlar o‘z davrida diniy-marosimiy poklik tizimining bir qismi bo‘lgan; ularni bevosita gigiyena yoki ekologik ta’lim bilan tenglashtirish tarixiy kontekstni yo‘qotadi. Shuningdek, manbalarda qadimgi davrdagi maxsus ta’lim muassasalari yoki tarbiya metodlari haqida aniq ma’lumot yo‘q, shuning uchun bunday da’volardan saqlanish lozim.

Uchinchi bosqich — meros sifatida saqlanish va qayta talqin. Zardushtiylik an’anasi keyingi asrlarda diniy jamoalar amaliyotida va sharhlarida saqlanib, o‘zgarib borgan [10; 15]. Markaziy Osiyoda bu merosning ayrim izlari xalq og‘zaki ijodida kuzatiladi [5]. XX asr oxiri – XXI asr boshlarida esa “Avesto” mahalliy adabiyotda milliy ma’naviy merosning bir qismi sifatida qayta kashf etildi: o‘zbek tilidagi nashrlar [2] va ilmiy-ommabop asarlar [6] shu davrga to‘g‘ri keladi. Bu bosqichda tamoyillar diniy kontekstidan qisman ajralib, umuminsoniy axloqiy qadriyatlar sifatida talqin qilina boshlagan.

To‘rtinchi bosqich — zamonaviy pedagogik qayta talqin. Bugungi ta’limda “Avesto” g‘oyalari axloqiy fikrlash, ijtimoiy mas’uliyat, ekologik madaniyat va nutq madaniyatini tarbiyalash uchun material sifatida qo‘llanmoqda [8; 9]. Evolyutsion sxema shuni ko‘rsatadiki, bugun “Avesto tamoyili” deb ataladigan tushuncha aslida uch qatlamning qo‘shilmasidir: qadimgi matndagi g‘oya, uning keyingi tarixiy talqini va bugungi pedagogik talqini. Pedagogik tahlilning vazifasi ularni aralashtirmasdan ko‘rsatishdir.

3. Zamonaviy ta’lim bilan uzviylik: qiyos va uning chegaralari

Uzviylik har bir yo‘nalish bo‘yicha bir xil mantiq asosida tahlil qilindi: tarixiy g‘oya → o‘z davridagi mazmuni → zamonaviy pedagogik tushuncha → qo‘llash imkoniyati → cheklov. Natijalar 1-jadvalda umumlashtirildi.

1-jadval. “Avesto” tamoyillari va zamonaviy pedagogik talqinning qiyosi

Tahlil mezoni	“Avesto”dagi tarixiy mazmun	Zamonaviy pedagogik talqin	Ta’limdagi qo‘llanish imkoniyati va chegarasi
Ezgu fikr, so‘z, amal	Ezgulik va yovuzlik o‘rtasidagi tanlovning uch sohasi; diniy burch [11]	Bilish, his qilish va amal qilish birligi [19]; axloqiy mulohaza [17]	Fikr, nutq va xulq muvofiqligini muhokama qilish. *Chegara:* diniy najot g‘oyasi bugungi dunyoviy maqsadga teng emas
Asha va druj	Olam tartibi va haqiqat bilan yolg‘on va tartibsizlik qarama-qarshiligi [13; 14]	Halollik, rostgo‘ylik, akademik halollik	Haqiqat va yolg‘on haqidagi axloqiy dilemmalar. *Chegara:* kosmologik ma’no shaxsiy halollikka qisqarmasligi lozim
Mehnat va yerni	Dehqonchilik va chorvachilik	Mehnat tarbiyasi, kasbiy	Loyiha va ijtimoiy foydali ish.

Tahlil mezoni	"Avesto"dagi tarixiy mazmun	Zamonaviy pedagogik talqin	Ta'limdagi qo'llanish imkoniyati va chegarasi
obod qilish	ezgu ish, yovuzlikka qarshi kurash sifatida [2; 10]	mas'uliyat, foydali faoliyat	*Chegara:* agrar jamiyat qadriyati bugungi mehnat bozoriga to'g'ridan-to'g'ri mos emas
Suv, yer va olovga munosabat	Marosimiy poklik va muqaddas unsurlarni ifloslantirmaslik [10]	Ekologik mas'uliyat, barqaror rivojlanish ta'limi	Tarixiy-madaniy misol sifatida. *Chegara:* diniy poklik zamonaviy ekologik ilm emas
Shaxsiy tanlov va mas'uliyat	Inson ezgulikni o'zi tanlaydi va oqibatiga javobgar [11; 12]	Axloqiy avtonomiya, tajriba orqali axloqiy o'sish [16; 17]	Refleksiv topshiriqlar, qaror oqibatini tahlil qilish. *Chegara:* zamonaviy avtonomiya tushunchasi qadimgi matnga nisbat berilmaydi

Qiyos ikki muhim xulosaga olib keladi. Birinchidan, eng mustahkam uzviylik aniq fazilatlar ro'yxatida emas, balki axloqiy tanlov va unga mas'uliyat g'oyasida namoyon bo'ladi. Bu g'oya Kolbergning axloqiy mulohaza tashqi nazoratdan ichki prinsiplarga qarab rivojlanishi haqidagi qarashiga [17] va Dyuining axloqni tajriba hamda birgalikdagi faoliyat orqali shakllanadigan sifat deb bilishiga [16] tuzilmaviy jihatdan yaqin. Ikkinchidan, ezgu fikr, so'z va amal uchligi Likonaning bilish, his qilish va amal qilish birligi haqidagi modeli [19] bilan qiyoslanishi mumkin, ammo bu o'xshashlik tarixiy ta'sir emas, balki pedagogik analogiyadir. N. Noddingsning g'amxo'rlik etikasi [18] esa "Avesto"da kuchli bo'lmagan jihatni — shaxslararo munosabatning o'zini tarbiyaviy qadriyat sifatida ko'rishni — to'ldiradi va tarixiy merosni o'z-o'zicha yetarli axloqiy asos deb hisoblashdan ogohlantiradi.

4. Mualliflik konseptual modeli

Tahlil asosida "Avesto" merosini zamonaviy ta'limda talqin qilishning besh yo'nalishli modeli taklif etiladi. Model manbaning o'zida mavjud tizim emas, balki zamonaviy pedagogik talqin uchun mualliflik taklifidir.

1. Qadriyatli-axloqiy yo'nalish — ezgulik, haqiqat, halollik va mas'uliyat qadriyatlarini anglash. Tanlov sababi: tahlil ko'rsatganidek, uzviylikning asosiy o'zagi aynan qadriyatli tanlov g'oyasidir.

2. Kognitiv-tarixiy yo'nalish — matnni tarixiy kontekstda tushunish, uning qatlamlarini ajratish, manba bilan uning talqinini farqlash. Bu yo'nalish boshqa barcha yo'nalishlar uchun "filtr" vazifasini bajaradi va tarixiy merosni ideallashtirishning oldini oladi.

3. Kommunikativ-ijtimoiy yo'nalish — so'z mas'uliyati, hurmat va hamkorlik. U ezgu so'z tamoyilining nutq madaniyati va muloqot etikasi bilan qiyosiga tayanadi.

4. Faoliyat-amaliy yo'nalish — axloqiy g'oyalarni maktab va jamiyat hayotidagi real vaziyatlarda qo'llash: loyihalar, ijtimoiy foydali ishlar, ekologik tashabbuslar.

5. Refleksiv-baholash yo'nalishi — o'z qarori va xulqini tanqidiy baholash. U shaxsiy tanlov va mas'uliyat g'oyasining zamonaviy pedagogik ifodasidir.

Yo'nalishlar ketma-ket bosqichlar emas, balki bir-birini nazorat qiluvchi tizimni tashkil etadi: kognitiv-tarixiy yo'nalish qadriyatli va amaliy yo'nalishlarni tarixiy jihatdan noto'g'ri talqin qilishdan saqlaydi, refleksiv yo'nalish esa qadriyatlarni mexanik yodlashning oldini oladi. Modelning ko'rib chiqilgan mahalliy ishlardan farqi ana shu "nazorat" funksiyasida: unda tamoyilni o'rgatish bilan birga, uning tarixiy chegarasini ko'rsatish ham ta'lim mazmunining bir qismi hisoblanadi.

Bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda model quyidagi metodlar orqali amalga oshirilishi mumkin: "Avesto" parchalarini tarjima va ilmiy sharh bilan qiyosiy o'qish; tarixiy matnga asoslangan axloqiy dilemmalarni guruhda muhokama qilish; "O'sha davrda bu nimani anglatgan va bugun nimani anglatadi?" savoli asosida refleksiv yozuv. Bu metodlarning cheklovi ham bor: diniy matn bilan ishlashda dunyoviy ta'lim tamoyiliga rioya qilish va matnni e'tiqodni targ'ib qilish vositasi sifatida emas, balki madaniy-tarixiy manba sifatida o'rganish zarur.

XULOSA VA TAVSIYALAR

1. "Avesto" turli davr qatlamlaridan iborat manba bo'lib, uning pedagogik talqinida Gatalardagi axloqiy tanlov g'oyasi bilan keyingi marosimiy me'yorlarni farqlash lozim.

2. To'rt bosqichli tahliliy sxema bugun "Avesto tamoyili" deb ataladigan g'oyalar qadimgi matn mazmuni, keyingi tarixiy talqin va zamonaviy pedagogik talqinning qo'shilmasi ekanini ko'rsatdi.

3. Zamonaviy ta'lim bilan eng asosli uzviylik aniq fazilatlar ro'yxatida emas, balki shaxsiy axloqiy tanlov va unga mas'uliyat g'oyasida namoyon bo'ladi.

4. Ezgu fikr, so'z va amal uchligi bilan zamonaviy xarakter tarbiyasi modellari o'rtasidagi o'xshashlik tarixiy ta'sir emas, balki pedagogik analogiya sifatida talqin qilinishi kerak.

5. Marosimiy poklik va mehnat haqidagi qarashlarni ekologik va mehnat tarbiyasi bilan qiyoslash mumkin, ammo ularni bu tushunchalar bilan tenglashtirish tarixiy kontekstni yo'qotadi.

6. Taklif etilgan besh yo'nalishli modelda kognitiv-tarixiy yo'nalish boshqa yo'nalishlarni ideallashtirishdan saqlovchi nazorat vazifasini bajaradi; modelning samaradorligi empirik tekshiruvni talab etadi.

Amaliy tavsiyalar:

– Pedagogika tarixi mashg‘ulotlarida “Avesto”ni o‘rganishda matnning tarixiy qatlamlari va ilmiy talqinlardagi farqlarni ko‘rsatuvchi qisqa manbashunoslik kirish qismini kiritish.

– “Tarbiya” fanida “Avesto” g‘oyalaridan foydalanganda ularni tayyor ko‘rsatma sifatida emas, balki “o‘sha davrda – bugun” qiyosiga asoslangan muhokama shaklida berish.

– Keyingi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni bo‘lajak pedagoglar bilan pilot mashg‘ulotlarda sinab ko‘rish, talabalarning tarixiy kontekstni farqlash va refleksiv baholash ko‘nikmalarini o‘rganish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi 422-sonli «Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori. – URL: https://lex.uz/acts/4885018.

2. Avesto: tarixiy-adabiy yodgorlik / Asqar Mahkam tarjimasi. – Toshkent: Sharq, 2001. – 384 b.

3. Aliyev I. T., Ibragimova F. O. «Avesto» ta’limotida ma’naviy-axloqiy qarashlarning pedagogik xususiyatlari // Maktabgacha va maktab ta’limi. – 2026. – № 10(1). – B. 321–325.

4. Akramov X. «Avesto»da sog‘lom avlodni tarbiyalashning ijtimoiy jihatlari xususida // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2023. – Vol. 3, № 1. – B. 885–893.

5. Allambergenov E. K. «Avesto» va qoraqalpoq xalq dostoni «Shariyar» // Fan va jamiyat (Science and Society). – 2020. – № 3-2. – B. 15–18.

6. Homidov H. «Avesto» fayzlari. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2001. – 96 b.

7. Ibragimova F. O. «Avesto» ta’limotida ma’naviy-axloqiy qadriyatlar // Ta’lim fidoyilari. – 2026. – Vol. 1, № 1 (1-qism). – B. 117–124.

8. Umarova F. «Avesto»dagi axloqiy g‘oyalar // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2023. – Vol. 4, № 9/S. – B. 213–221. – DOI: 10.47689/2181-1415-vol4-iss9/S-pp213-221.

9. Xayitov Z. «Avesto»da ma’naviy-axloqiy tarbiya masalalari // Maktabgacha va maktab ta’limi. – 2024. – Vol. 1, № 8. – B. 6–9. – DOI: 10.5281/zenodo.15143785.

10. Boyce M. Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices. – London: Routledge & Kegan Paul, 1979. – 252 p.

11. Humbach H. The Gāthās of Zarathushtra and the Other Old Avestan Texts / in collaboration with J. Elfenbein and P. O. Skjærvø. – Heidelberg: Carl Winter, 1991. – Pt. 1. – 195 p.; Pt. 2. – 248 p.

12. Zaehner R. C. The Dawn and Twilight of Zoroastrianism. – London: Weidenfeld and Nicolson, 1961. – 371 p.

13. Hintze A. Monotheism the Zoroastrian Way // Journal of the Royal Asiatic Society. – 2014. – Vol. 24, № 2. – P. 225–249. – DOI: 10.1017/S1356186313000333.

14. Skjærvø P. O. The Gathas as Myth and Ritual // The Wiley Blackwell Companion to Zoroastrianism / ed. by M. Stausberg, Y. S.-D. Vevaina. – Chichester: Wiley Blackwell, 2015. – P. 59–68.

15. Stausberg M., Vevaina Y. S.-D. (eds.). The Wiley Blackwell Companion to Zoroastrianism / with the assistance of A. Tessmann. – Chichester: Wiley Blackwell, 2015. – 668 p.

16. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: Macmillan, 1916. – 434 p.

17. Kohlberg L. Essays on Moral Development. Vol. 1: The Philosophy of Moral Development. – San Francisco: Harper & Row, 1981. – 441 p.

18. Noddings N. Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education. – Berkeley: University of California Press, 1984. – 216 p.

19. Lickona T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. – New York: Bantam Books, 1991. – 478 p.